

انستیتو مطالعات استراتژیک
 Quarterly.risstudies.org

Article history:
 Received 08 November 2024
 Revised 22 December 2024
 Accepted 05 February 2025
 Published online 15 May 2025

Strategic Studies Quarterly

Volume 28, Issue 1, pp 141-168

P-ISSN: 1735-0272
 E-ISSN: 2980-910X

The Impact of Security Forces on Economic Development

Abdollah Ghanbarloo

Department of International Relations, the Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.

Corresponding author email address: ghanbarloo@ihcs.ac.ir

Article Info Extended Abstract

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Ghanbarloo, A. (2025). The Impact of Security Forces on Economic Development. *Strategic Studies Quarterly*, 28(1), 141-168. doi: 10.22034/ssq.2025.217275

© 2024 the authors. Published by Research Institute of Strategic Studies (RISS), Tehran, Iran. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

Introduction

A country's economic development is shaped by various factors, including geography, natural resources, access to technology, human and social capital, governance quality, and institutional effectiveness. Development scholars, depending on their theoretical perspectives, have emphasized the importance of different factors. This article focuses on one often overlooked but critical element: the role of security forces in economic development.

The central question here is: How do security forces impact economic development? The answer largely depends on how these forces interact with the institutions that shape development. Their impact can be positive or negative, based on whether they act within the boundaries of their professional mandate. When security forces align with national interests and objectives, they can significantly contribute to development. However, when they exceed these limits, the results can be harmful.

In this context, "security forces" refers to all individuals and institutions professionally involved in maintaining national security—primarily the military, law enforcement, intelligence agencies, and the judiciary. These actors are essential in maintaining internal stability and protecting nations from external threats, both of which are crucial for economic development.

Methodology

This is a theoretically driven study aimed at explaining the mechanisms through which security forces affect economic development. It draws on institutional economics as a conceptual framework and relies on a mix of quantitative and qualitative data, both historical and contemporary, sourced from diverse materials.

Results

The impact of security forces on development depends heavily on how they engage with the institutions that support economic growth. Sustainable development requires a cohesive framework where both formal and informal institutions support long-term, effective reforms. These institutions must protect property rights, enforce contracts, reduce transaction costs, promote competition and innovation, and build trust through transparency.

Security forces influence these institutional mechanisms in multiple ways. Their involvement in shaping, supporting, and enforcing the rules that underpin economic activity is not only common—it is often necessary. As state actors, they play a key role in ensuring the effective implementation of laws and policies.

One key benefit of security forces is the provision of public security, which reduces production, trade, and development costs by ensuring stability. They also contribute to resource redistribution, which is vital for social development. Economic growth isn't only about GDP or income—it's also about improving quality of life, which requires fair and efficient systems of redistribution. In these efforts, security institutions often play a pivotal role.

However, despite their potential benefits, security forces can also obstruct economic development in significant ways. The first major concern relates to mission drift—when these forces prioritize regime protection or elite interests over safeguarding economic freedoms such as property rights or free enterprise.

Another issue is oversizing: when the scale of security institutions exceeds actual national security needs, they can absorb disproportionate public resources. According to the principle of diminishing returns, security spending becomes unproductive when the additional costs no longer generate comparable gains in development. A notable example is the Soviet Union, where excessive military spending was a key factor in economic decline and collapse. By the late 1980s, security forces had become powerful enough to resist economic reforms altogether.

In many developing countries, weak laws and lack of oversight enable rent-seeking within security institutions. The appeal of unearned income often outweighs the rewards of productive economic activity. In extreme cases, this dynamic has even led to military coups, driven by access to state resources. Such interventions typically lead to instability, lawlessness, and uncertainty—all of which undermine development.

Conclusion

Security forces influence economic development in three primary ways, each with distinct consequences, as demonstrated by experiences in various countries:

A. Facilitating Development Mechanisms: When institutions that support development—such as property rights, labor rights, trade freedoms, and protections against poverty and discrimination—are in place or evolving, strong, accountable security forces are not just helpful but essential. Without them, contract enforcement and protection of property are impossible.

B. Rent-Seeking and Institutional Distortion: Here, security forces deviate from their intended role. With the power of coercion at their disposal, they are prone to rent-seeking and corruption. In such cases, they may prioritize maximizing their own budgets and benefits over national development goals.

C. Controlling Institutions through Political Power: At this level, security forces – especially military forces - dominate the development process by taking direct control of the government. The historical record shows that military regimes often have poor economic track records and, in some cases, have led to major setbacks in development.

Keywords: *Economic Development; Security Forces; Development Mechanisms; Rent-Seeking; Institutional Economics.*

Ethical Considerations

Compliance with Ethical Guidelines

This study was approved by the Ethics Committee of Research Institute of Strategic Studies (RISS), Tehran, Iran.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Funding Sources

This research received no external funding.

Quarterly.risstudies.org

تاریخچه مقاله
دریافت شده در تاریخ ۱۸ آبان ۱۴۰۳
اصلاح شده در تاریخ ۲ دی ۱۴۰۳
پذیرفته شده در تاریخ ۱۷ بهمن ۱۴۰۳
منتشر شده در تاریخ ۲۵ اردیبهشت ۱۴۰۴

فصلنامه مطالعات راهبردی

دوره ۲۸، شماره ۱، بهار ۱۴۰۴، پیاپی ۱۰۷
صفحه ۱۴۱-۱۶۸

شاپای چاپی: ۱۷۳۵-۰۷۲۷
شاپای الکترونیکی: ۲۹۸۰-۹۱۰X

تأثیر نیروهای امنیتی بر توسعه اقتصادی

عبداله قنبرلو

گروه روابط بین الملل، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران
*ایمیل نویسنده مسئول: ghanbarloo@ihcs.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله پژوهشی اصلی</p> <p>نحوه استناد به این مقاله: قنبرلو، عبدالله (۱۴۰۴). تأثیر نیروهای امنیتی بر توسعه اقتصادی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۸(۱)، ۱۴۱-۱۶۸.</p> <p>doi: 10.22034/SSQ.2025.217275</p> <p>© ۱۴۰۳ حق نشر (کپی رایست) این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی به صورت گرفته است. (CC BY 4.0)</p>	<p>این مقاله به بررسی تأثیر نیروهای امنیتی بر توسعه اقتصادی می پردازد. رشد و توسعه اقتصادی در همه کشورها نیازمند سطح قابل قبولی از امنیت است. با این حال، تأثیر نیروهای امنیتی بر توسعه اقتصادی موضوع پیچیده ای است. نیروهای امنیتی به کلیه عوامل تأمین امنیت شامل افراد، سازمان ها و تشکیلاتی اشاره دارد که به طور حرفه ای در برقراری امنیت کشورها دخالت دارند. مهم ترین نیروهای تأمین امنیت عبارتند از: سازمان های نظامی و انتظامی، سازمان های اطلاعاتی و قوه قضاییه. سؤال مقاله این است که نیروهای امنیتی چه تأثیری بر توسعه اقتصادی دارند. در پاسخ، به نظر می رسد تأثیر نیروهای امنیتی بر توسعه اقتصادی بسته به وضعیت تعامل یا تأثیرشان بر نهادهای دخیل در توسعه اقتصادی متفاوت است. چنین تأثیری از سازنده تا مخرب قابل تغییر است. تأثیر مثبت و سازنده آنها بر توسعه مستلزم فعالیت در چارچوب اهداف و مأموریت های حرفه ای ملی است. برای تبیین فرضیه مقاله تلاش خواهد شد از اطلاعات و داده های معتبری که از تجارب کشورهای مختلف کسب شده، به روش ترکیبی استفاده شود. این پژوهش به لحاظ نظری از مکتب اقتصاد نهادگرایی بهره گرفته و می تواند در خدمت ترویج آن قرار گیرد.</p> <p>واژگان کلیدی: توسعه اقتصادی، اقتصاد نهادگرایی، نیروهای امنیتی، حق مالکیت، حکومت قانون، تولید ثروت، بازتوزیع درآمد و ثروت، رانت جویی، حکومت نظامیان.</p>

مقدمه

بهبود یا پسرفت در رشد و توسعه اقتصادی در کشورهای مختلف به عوامل مختلفی از جمله شرایط جغرافیایی، وضعیت منابع طبیعی، دسترسی به تکنولوژی‌های پیشرفته، سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی، وضعیت حکمرانی و کیفیت نهادهای دخیل بستگی دارد. متفکران توسعه بسته به چارچوب فکری خویش نقش بعضی عوامل را پررنگ‌تر از بقیه ارزیابی کرده‌اند. به عنوان نمونه، دارون عجم‌وعلو و جیمز رایبنسون در کتاب معروف *چرا کشورها شکست می‌خورند؟* (۱۳۹۵) توسعه را بر اساس وضعیت نهادهای دخیل تبیین می‌کنند. طبق نظر آن‌ها، در هر جامعه‌ای که نهادهای فراگیر^۱ - که در خدمت منافع کل جامعه قرار دارند - غالب باشند، راه برای رشد و توسعه اقتصادی هموار می‌شود. در مقابل، غلبه نهادهای بهره‌کش^۲ - که در خدمت منافع اقلیتی از افراد هستند - موجب فقر و توسعه‌نیافتگی می‌شود. وجود یا فقدان نهادهای فراگیر نیز معلول عوامل متعددی است که در اینجا امکان پرداختن به آن‌ها وجود ندارد. آنچه مسلم است، مجموعه‌ای از متغیرهای ریز و درشت موجب سلسله تغییراتی می‌شوند که خروجی نهایی آنها توسعه اقتصادی است.

این مقاله به بررسی نقش نیروهای امنیتی در توسعه اقتصادی می‌پردازد. برای متفکران توسعه روشن است که رشد و توسعه اقتصادی بدون سطح قابل قبولی از امنیت حاصل نمی‌شود. سرمایه‌گذاری و تولید پیش از هر چیز نیازمند امنیت است. نکته مهم این است که امنیت یک مفهوم کلی است و در عمل به اشکال مختلفی تحقق می‌یابد. کیفیت وظایف و عملکرد نیروهای امنیتی در کشور اهمیت اساسی دارند. سؤال مقاله این است که نیروهای امنیتی چه تأثیری در توسعه اقتصادی می‌گذارند. به نظر می‌رسد تأثیر نیروهای امنیتی بر توسعه اقتصادی بسته به وضعیت تعامل یا تأثیرشان بر نهادهای دخیل در توسعه اقتصادی متفاوت است. چنین تأثیری از سازنده تا مخرب قابل تغییر است. تأثیر آنها بر توسعه اقتصادی به شرط فعالیت در چارچوب اهداف و مأموریت‌های حرفه‌ای ملی مثبت است. عبور از این محدوده موجب نتایج منفی در شاخص‌های توسعه اقتصادی می‌شود. در اینجا، نیروهای امنیتی به کلیه عوامل تأمین امنیت شامل افراد، سازمان‌ها و نهادهایی اشاره دارد که به‌طور حرفه‌ای در برقراری امنیت کشورها دخالت دارند. به‌طور مصداقی، مهم‌ترین مسئولان امنیت در کشورها عبارت‌اند از: سازمان‌های نظامی و انتظامی، سازمان‌های اطلاعاتی و قوه قضاییه. آنها در حفاظت

1. Inclusive Institutions
2. Extractive Institutions

از امنیت کشور در برابر تهدیدات خارجی و داخلی نقش کلیدی دارند. در تبیین فرضیه مقاله تلاش خواهد شد از اطلاعات و داده‌های معتبر در تجارب کشورهای مختلف به روش ترکیبی استفاده شود. نوشته حاضر به لحاظ نظری از مکتب اقتصاد نهادگرایی بهره گرفته و به تقویت آن کمک می‌کند.

در ایران، با توجه به ورود بخشی از سازمان‌های امنیتی به فعالیت‌های اقتصادی، کم و کیف تأثیر آنها بر شاخص‌های توسعه اقتصادی به یکی از مسائل مهم نظام حکمرانی کشور تبدیل شده است. از این رو، پژوهش در این باره اهمیت ویژه‌ای دارد. در ایران به‌ویژه طی یکی دو دهه اخیر چندین کار پژوهشی درباره عملکرد سازمان‌های امنیتی و تأثیر آنها بر سیاست‌های کلان دولت به عمل آمده که بخش قابل توجهی از آنها توسط پژوهشکده مطالعات راهبردی منتشر شده است. ویژگی مهم کارهای مذکور این است که مفهوم نهادها و سازمان‌های امنیتی در آنها عمدتاً به سرویس‌های اطلاعاتی محدود شده است.

برای نمونه، فصلنامه *مطالعات راهبردی* در پاییز ۱۳۹۱ مقاله‌ای با عنوان «سازمان‌های اطلاعاتی و توسعه اقتصادی» منتشر کرد که در آن نقش سازمان‌های اطلاعاتی در توسعه اقتصادی عمدتاً از حیث تولید اطلاعات اقتصادی و نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است. استدلال مقاله این است که با توجه به اهمیت دسترسی به هنگام به اطلاعات اقتصادی مناسب و نظارت بر سلامت جریان فعالیت‌های اقتصادی در حکمرانی اقتصادی کارآمد، سازمان‌های اطلاعاتی با تولید اطلاعات اقتصادی از طریق جاسوسی اقتصادی و نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی به توسعه اقتصادی کمک می‌کنند (میرمحمدی و سالارکیا، ۱۳۹۱). تمایز پژوهش حاضر که جهت‌گیری نظری دارد، عمدتاً از این حیث است که در آن مفهوم نیروهای امنیتی دربرگیرنده کلیه افراد و سازمان‌هایی است در تأمین و تضمین امنیت ملی مسئولیت حرفه‌ای دارند. به علاوه، تأثیر آنها بر توسعه اقتصادی در چارچوب تفکر نهادگرایی اقتصادی و از چندین زاویه خرد و کلان مورد توجه و تحلیل قرار گرفته است.

الف) مبانی نظری: نقش نهادها در توسعه اقتصادی

در سده بیستم، یکی از جریان‌های نظری روبه‌رشد که چارچوب تحلیلی جریان اصلی اقتصاد خصوصاً نئوکلاسیک‌ها درباره رشد و توسعه اقتصادی را به چالش کشید، اقتصاد نهادگرایی بود. متفکران این مکتب در تحلیل رفتار بازیگران اقتصادی از مفاهیم جالفتاده اقتصاد جریان اصلی فراتر رفته و روی نقش عوامل نهادی از جمله فرهنگ، ساختارهای اجتماعی و قوانین و مقررات

تأکید می‌کند. بر این اساس، تحلیل کنش‌ها و تحولات اقتصادی با فرض عقلانیت مطلق و سلیق پایدار بدون توجه به نقش بنیادین نهادها ناقص و نارسا خواهد بود. بازارها در نتیجه تعاملات پیچیده میان نهادهای مختلف عمل می‌کنند. کنشگران بر پایه نهادهایی تصمیم‌گیری و اقدام می‌کنند که تأثیرشان متغیر است. نهادها ممکن است در سرمایه‌گذاری، نوآوری و رشد و توسعه اقتصادی اثر مثبت یا منفی به‌جا بگذارند.

متفکران مختلفی تاکنون در توسعه اقتصاد نهادگرایی فعال بوده‌اند. داگلاس نورث یکی از صاحب‌نظران به‌نام در این زمینه است که به دلیل کارهای پژوهشی مهم در توسعه این مکتب موفق به دریافت جایزه نوبل اقتصاد در سال ۱۹۹۳ شد. نورث از دو دسته نهادهای رسمی نظیر قوانین بشری و غیررسمی نظیر سنت‌ها، آداب‌ورسوم و قواعد رفتاری صحبت می‌کند که همگی از طریق ایجاد ساختارهای بایبات و نه لزوماً کارا برای کنش‌های متقابل انسانی موجب کاهش عدم اطمینان می‌شوند. البته میل نهادها به ثبات به معنی تغییرناپذیری آنها نیست. نهادهای رسمی ممکن است سریع تغییر کنند، اما محدودیت‌های غیررسمی مقاوم بوده و امکان تغییر بسیار کندی دارند.

در کنار رفتار انسانی، موضوع مهم دیگری که به فهم تئوری نهادها کمک می‌کند، هزینه‌های معاملاتی است. بالابودن هزینه‌های کسب اطلاعات شامل هزینه‌های سنجش ویژگی‌های بازارش اقلام مورد مبادله و هزینه‌های حمایت از حقوق و هدایت و اجرای قراردادهای کلیدی فهم هزینه معاملاتی است. سنجش ویژگی‌های کثیر کالاها و خدمات به‌قدری پرهزینه است که امکان سنجش دقیق و کامل را سلب می‌کند. برخلاف مدل تعادل عمومی نئوکلاسیک والراسی که کالاها و خدمات را مشابه و افراد را مطلع فرض می‌کند، اطلاعات کالاها و خدمات به نحو نامتقارنی بین طرف‌های معامله توزیع شده که امکان پنهان‌کاری و تقلب را فراهم می‌کند.

به‌علاوه، درحالی‌که اجرای قراردادهای در مدل والراسی هزینه‌بر نیست، در رویکرد نهادی به دلیل امکان نقض قراردادهای هزینه می‌طلبد. نهادها ساختارهایی در اختیار می‌گذارند که هزینه‌های تبدیل نهادهای محصول و هزینه‌های معاملات را تعیین می‌کنند. در گذشته که مقیاس تولید و تجارت کوچک بود و مبادلات حالت شخصی داشت، وضع ابتدایی تخصصی‌شدن و تقسیم کار باعث می‌شد هزینه معاملاتی پایین باشد، اگرچه هزینه تبدیل بالا بود. با افزایش تنوع و تعداد مبادلات و شکل‌گیری مبادلات غیرشخصی، نیاز به قراردادهای پیچیده‌تر و با اجرای دشوارتر افزایش یافت. کم‌کم نیاز مبادلات غیرشخصی به نظارت شخص ثالث بر اجرا

محسوس تر شد. هر چه میزان فرصت طلبی، فریب کاری و طفره روی از کار در جوامع پیچیده افزایش یافت، ضرورت وجود شخص ثالث برخوردار از قوه قهریه بیشتر شد. بهترین راه برای تحقق نظارت مؤثر شخص ثالث این بوده که مجموعه‌ای از قوانین وضع شوند تا به انواع محدودیت‌های غیررسمی قابلیت اجرا بدهند. حکومت‌ها در گذشته عموماً به دلیل اینکه منشأ ناامنی و افزایش هزینه‌های معاملات بودند، امکان حمایت از حق مالکیت و اجرای قراردادها را نداشتند. اما این وضع کم‌کم با دگرگونی‌ها نهادی و تشکیلاتی دچار تغییر شد (نورث، ۱۳۸۵).

انگلستان و اسپانیا دو نمونه جالب توجه درباره تغییرات نهادی هستند. هر دو کشور در سده هفدهم با بحران‌های مالی مواجه شده و با مشکل حاد نیاز به کسب درآمد اضافی برای بقا هنگام رویارویی با هزینه‌های فزاینده جنگ مواجه بودند. آنها مسیرهای مختلفی را برگزیدند که از ویژگی‌های نهادی زیربنایی این دو جامعه حکایت دارد. در انگلستان، از سده سیزدهم که تنش بین فرمانروا و اتباعش به ایجاد منشور کبیر ۱۲۱۵ منجر شد و پادشاه را به پذیرش بعضی محدودیت‌ها در قدرت واداشت، تحولاتی رخ داد که بعدها به پیروزی کامل پارلمان در انقلاب ۱۶۸۹ منتهی شد. پارلمان انگلستان سرآغازی شد بر کاهش رفتار رانت‌جویانه پادشاهان خاندان استوارت، امنیت هرچه بیشتر حقوق مالکیت و ایجاد سیستم قضایی بی‌طرف و کارآمد. پارلمان سیستم مالی‌ای ایجاد کرد که در آن هزینه‌ها به درآمدهای مالیاتی وابسته بود.

در نتیجه تحولات، نه تنها بنیه مالی دولت مستحکم شد، بلکه زمینه امنیت بیشتر حقوق مالکیت و توسعه سرمایه‌گذاری خصوصی نیز فراهم گردید و بنگاه‌ها در بازارهای داخلی و بین‌المللی گسترش یافتند. به این ترتیب، امپراتوری بریتانیا به یک قدرت برتر جهانی تبدیل شد. در اسپانیا، همه اجزای اقتصاد و تشکیلات سیاسی با هدف گسترش منافع سلطنت در کنار یکدیگر چیده شده بودند تا قدرتمندترین امپراتوری بعد از امپراتوری روم شکل گیرد. به تبع مسائلی نظیر شورش‌ها علیه حکومت و کاهش جریان گنجینه‌ها از قاره آمریکا، تقاضاهای مالی بر درآمدها چربید که نتیجه آن ورشکستگی، افزایش مالیات‌ها، مصادره اموال، ناامنی حقوق مالکیت و رکود طولانی بود. ناتوانی سلطنت و دیوانسالاری اسپانیا در تغییر مسیر کشور با وجود آگاهی به فساد و رکودی که بر کشور سایه افکنده بود، باعث شد اسپانیا در خلال سده هفدهم از مقام قدرتمندترین کشور جهان غرب بعد از امپراتوری روم به قدرتی درجه دوم تنزل یابد و بعدها به یک قدرت حاشیه‌ای در اروپا تبدیل شود.

میراث متفاوت دو کشور در قاره آمریکا نیز قابل مشاهده است. در حالی که سیستم سیاسی فدرال و ساختاری که قراردادهای بلندمدت لازم برای سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی را تشویق

می‌کند، از مشخصه‌های تاریخ اقتصادی ایالات متحده بوده و حتی وقوع یکی از پرهزینه‌ترین جنگ‌های داخلی تاریخ نتوانست ماتریس نهادی این کشور را دگرگون کند، تاریخ اقتصادی آمریکای لاتین شامل تداوم طولانی سنت‌های دیوانسالاری متمرکزی بوده که قبلاً از اسپانیا/پرتغال به ارث رسیده بود (نورث، ۱۳۸۵).

بنابراین، برای فهم ریشه‌های توسعه یا عقب‌ماندگی در کشورها باید شناخت عمیقی از بسترهای نهادی آنها پیدا کرد. نهادها ضمن اتصال گذشته به حال، در امکان‌پذیر شدن و سودآوری فعالیت‌های اقتصادی نقش کلیدی دارند. نحوه تعامل حکومت و اقتصاد قویاً تحت تأثیر نهادها قرار دارد. چنان‌که تاریخ اقتصادهای مختلف بر اساس بسترهای نهادی و الگوی‌های وابستگی به مسیر طی شده بررسی شوند، مشخص می‌شود که چگونه بعضی اقتصادها به تغییرات پویا روی آورده و بعضی دیگر به عقب‌ماندگی کشیده شده‌اند. محدودیت‌های نهادی چارچوب فعالیت‌های اقتصادی را مشخص می‌کنند. بعضی کشورها به این دلیل همچنان فقیر و توسعه‌نیافته مانده‌اند که محدودیت‌های نهادی آنها فعالیت‌های پرفایده را تشویق نمی‌کنند.

دارون عجم‌اوغلو و جیمز رابینسون هم دو متفکر نهادگرای دیگری هستند که تحلیل جالبی درباره ریشه‌های توسعه یا عقب‌ماندگی کشورها ارائه داده‌اند. آنها پس از بررسی تأثیر نهادها در کشورها به این نتیجه می‌رسند که شکوفایی و توسعه از نهادهای فراگیر حاصل شده و فقر و عقب‌ماندگی از نهادهای بهره‌کش. نهادهای فراگیر در بزنگاه‌های تاریخی مثل انقلاب باشکوه انگلستان یا پایه‌ریزی مستعمره جیمز تاون در آمریکای شمالی ظاهر می‌شوند؛ زمانی که رشته تحولاتی باعث کاهش قدرت نخبگان و تقویت مخالفان شده و امکان خلق نهادهای فراگیر را فراهم می‌کنند. نهادهای فراگیر اقتصادی و سیاسی با خلق چرخه فضیلت^۱، فرایند بازخوردی مثبتی ایجاد می‌کنند که احتمال مقاومت و حتی گسترش این نهادها را بالا می‌برد. در انگلستان، نهادهای سیاسی فراگیر قدرت را مقید کرده و زمینه ایجاد نهادهای اقتصادی فراگیر را فراهم کردند. این نهادهای اقتصادی با جلوگیری از تمرکز ثروت و در نتیجه تمرکز قدرت در اختیار یک گروه کوچک، موجب تداوم نهادهای فراگیر سیاسی شدند. در حالی‌که نهادهای فراگیر با چرخه فضیلت تداوم می‌یابند، نهادهای بهره‌کش نیز با چرخه ردیلت^۲ امکان تداوم می‌یابند. در گواتمالا، گروهی از نخبگان ابتدا در دوره استعمار و سپس در دوره استقلال به مدت چهارصد سال قدرت را در اختیار داشتند. نهادهای بهره‌کش نخبگان را توانمند کردند و

1. Virtuous Cycle

2. Vicious Cycle

این توانمندی باعث تداوم سلطه آنان شد. در نبود نهادهای فراگیر، صرف سقوط یک رژیم موجب توقف چرخه ردیلت نمی‌شود. در بعضی کشورها و در مقاطع تاریخی خاصی، گردش بزرگ به سمت نهادهای فراگیر موجب آغاز چرخه فضیلت و شکل‌گیری تحولات نهادی به سمت توسعه شد (عجم‌اوغلو و رایبسنون، ۱۳۹۵).

البته رشد و تداوم نهادهای فراگیر اقتصادی و حرکت به سمت توسعه اقتصادی ضرورتاً مستلزم شکوفایی همه‌جانبه در نهادهای فراگیر سیاسی نیست. چین کمونیست یک نمونه جالب در این زمینه است که در آن مرگ مائو تسه‌تونگ در سپتامبر ۱۹۷۶ به‌مثابه یک بزنگاه تاریخی ظاهر شد. پس‌از این اتفاق، گروه چهارنفره حزب کمونیست که در دوره انقلاب فرهنگی چین بین ۱۹۶۶ تا ۱۹۷۶ بسیار قدرتمند بود، قصد داشت همچنان انقلاب فرهنگی را ادامه دهد. هوا گوفنگ که در مقام جانشین مائو در صدر حزب قرار گرفته بود، نگاه مثبتی به انقلاب فرهنگی نداشت، اما به دلیل اینکه خودش از طریق این انقلاب به قدرت رسیده بود، از نفی آن پرهیز می‌کرد. وی افراد گروه چهارنفره را دستگیر و زمینه را برای قدرت‌گرفتن دنگ شیائوپینگ فراهم کرد. دنگ به‌عنوان یک ناقد انقلاب فرهنگی، پس از رسیدن به قدرت مناصب کلیدی حزب را به کسانی سپرد که مثل خودش از انقلاب فرهنگی آسیب دیده بودند. وی هوشمندانه فشار عرصه عمومی را بر هوا گوفنگ افزایش داد که قوی‌ترین نمود آن در جنبش دیوار دموکراسی از نوامبر ۱۹۷۸ تا دسامبر ۱۹۷۹ قابل مشاهده بود.

در اواخر سال ۱۹۷۸، با وجود مخالفت هوا گوفنگ، تصمیم گرفته شد حزب نوسازی اقتصادی را به‌جای جنگ طبقاتی محور قرار دهد. دنگ تا اواسط دهه ۱۹۸۰ موفق شد تقریباً کل رهبری حزب و کادرهای ارشد آن را بازسازی و جوان‌ترهای با ذهن اصلاح‌طلب را وارد حزب کند. با انجام این اصلاحات سیاسی، زمینه برای تغییرات نهادی بزرگ در عرصه اقتصادی فراهم شد. چرخش قابل توجه از بهره‌کش‌ترین نهادهای اقتصادی به سمت نهادهای فراگیرتر موجب تولد دوباره چین شد. گسترش انگیزه‌های بازاری در بخش‌های کشاورزی و صنعت و سپس سرمایه‌گذاری خارجی و تکنولوژی موجب شدند چین در مسیر رشد اقتصادی شتابان قرار گیرد. اگرچه نهادهای سیاسی بهره‌کش تداوم یافتند، اما مثل دوره انقلاب فرهنگی سرکوبگر نبودند. با وجود این، نهادهای اقتصادی به‌طور نسبی فراگیر شدند (عجم‌اوغلو و رایبسنون، ۱۳۹۵).

در مجموع، کشورهای درحال توسعه برای رسیدن توسعه اقتصادی نیازمند یک بستر نهادی هستند که مشوق اقتصاد بازار باشد. در این چارچوب، دو دسته نهادهای متمایز، اهمیت اساسی

دارند: نخست، نهادهایی که با کاهش هزینه‌های مبادله و تقویت اعتماد، به گسترش مبادلات کمک می‌کنند و دوم، نهادهایی که دولت و سایر بازیگران قدرتمند را به جای سلب مالکیت و انقیادخواهی به حفظ مالکیت خصوصی و حمایت از حقوق اشخاص ترغیب می‌کنند. اولین مجموعه شامل قراردادهای سازوکارهای اجرای قراردادها، قواعد و هنجارهای تجاری، عادات و باورهای هستند که از سرمایه‌های انسانی حمایت می‌کنند. مجموعه دوم هم شامل قوانین اساسی، قواعد انتخابات، قوانین بیان، قوانین آموزش و دیگر هنجارهایی است که مردم را به اطاعت از قوانین و مشارکت در نظارت بر عملکرد دولت ترغیب می‌کنند. در جایی که حقوق مالکیت امنیت ندارد و هزینه‌های مبادله بالاست، سرمایه‌گذاری به سمت فعالیت‌های با بازدهی سریع هدایت شده و منابع از طرقی مثل پرداخت رشوه و اقدامات امنیت‌ساز به هدر می‌روند. در چنین جوامعی، افراد میل دارند به جای سرمایه‌گذاری در تولید، نوآوری و یادگیری، به کسب بازدهی بیشتر از طریق جستجوی رانت یا اقتدار زیاد اقدام کنند. بنابراین، راه نجات کشورهای توسعه‌نیافته توسعه نهادهای حمایت‌کننده بازار است، اگرچه این هدف به آسانی محقق نمی‌شود (شرلی، ۱۳۹۵).

نکات فوق‌الذکر نمایی کلی از فضای فکری حاکم بر اندیشه اقتصادی نهادگراست. چنانکه ملاحظه می‌شود، اقتصاد نهادگرا به دنبال نفی کامل اقتصاد لیبرال نئوکلاسیک نیست، بلکه می‌کوشد علم اقتصاد را با تئوری نهادها توضیح دهد. البته نهادگرایان قدیم نقاد فرض نئوکلاسیکی انسان به مثابه یک کنشگری با عقلانیت اقتصادی بوده و می‌کوشیدند رفتار اقتصادی انسان‌ها در فضایی فراتر از عقلانیت محاسباتی اقتصادی توضیح دهند. اما نهادگرایان جدید که در نیمه دوم سده بیستم رشد کردند، رویکرد متعارف نئوکلاسیک را که بر اساس اصل انتخاب عقلانی و تلاش افراد برای حداکثرسازی نفع شخصی بنا شده، حفظ و با اصلاحاتی توسعه داده‌اند. چنانکه نورث توضیح می‌دهد، اقتصاد نهادگرای جدید اساساً بر پایه اقتصاد نئوکلاسیک ساخته شده و درصدد اصلاح و گسترش آن است تا بتواند طیف وسیعی از مسائل را که قبلاً دیده نمی‌شدند، دربرگیرد. فرض اساسی کمیابی و به تبع آن رقابت حفظ شده‌اند. این فرض در ظهور تئوری انتخاب عمومی - از تئوری‌های نهادگرای جدید که از اصول و روش‌های علم اقتصاد در تحلیل رفتار سیاسی انسان‌ها بهره می‌برد - نقش بنیادی دارد. اما آنچه از اقتصاد نئوکلاسیک کنار گذاشته شده، عقلانیت ابزاری است که تأثیر نهادها را نادیده می‌گیرد. نهادها می‌توانند بازارها را در مسیر کارایی یا ناکارایی قرار دهند. رونالد کوز مقاله

۱۹۶۰ خود^۱ را با این بحث آغاز می‌کند که وقتی مبادله بدون هزینه باشد، راه حل رقابت نئوکلاسیکی کارا می‌شود. جهان واقعی به دلیل وجود نهادهایی که به لحاظ اجتماعی لزوماً کارا نیستند، متفاوت از فرض تئوری نئوکلاسیک است. هنگامی که اقتصاد در مسیر ناکارایی قرار می‌گیرد، این مسیر به دلیل ماهیت وابستگی به مسیر تداوم می‌یابد. معکوس کردن این مسیر با تغییرات نهادی فرایند پیچیده و دشواری است (نورث، ۱۳۹۵).

ب) نیروهای امنیتی به مثابه پشتیبان توسعه

نیروهای امنیتی به انحای مختلف نهادهای دخیل در رشد و توسعه اقتصادی کشورها را تحت تأثیر قرار می‌دهند. آنها نه تنها در اجرایی شدن نهادها نقش اساسی دارند، بلکه بعضاً نهادسازی هم می‌کنند. در کشورهایی که دولت تحت کنترل نیروهای امنیتی قرار دارد، نقش نهادسازانه این نیروها چشمگیر است. حتی در دموکراسی‌هایی که دخالت افراد و سازمان‌های امنیتی در سیاست و اقتصاد با محدودیت مواجه است، احتمال اثرگذاری آنها به اشکال غیرمستقیم وجود دارد. تأثیر یا دخالت نیروهای امنیتی در تکوین، توسعه و اجرای نهادهای محرک توسعه اقتصادی نه تنها غیرعادی نیست، بلکه تا حدی ضرورت دارد. با توجه به اینکه تحقق توسعه اقتصادی مستلزم برقراری امنیت ملی و نظم اجتماعی است، تأثیر مثبت نیروهای امنیتی بر توسعه اقتصادی واقعی روشن است، اگرچه وجود نظم و امنیت به تنهایی موجب توسعه نمی‌شود.

نیروهای امنیتی در واقع عوامل دولت هستند که اجرای مطلوب قوانین و سیاست‌های اقتصادی را ممکن می‌کنند. البته بخش بزرگی از تئوری‌های توسعه بر کارکرد بهینه سازوکار بازار آزادانه و عاری از دخالت دولت تأکید دارد. اقتصاددانان بازارگرا معتقدند که بازار یک سیستم خودتصحیح‌گر است و می‌تواند از طریق بهترین تخصیص ممکن راه توسعه را تسهیل کند. با این حال، همین اقتصاددانان نیز ضرورت همکاری دولت در بعضی امور از جمله تدارک نهادها یا کالاهای عمومی مورد نیاز بازار آزاد را مفروض می‌دانند. حقوق مالکیت یکی از مهم‌ترین آنهاست. نیروهای امنیتی نمایندگان دولت در حفاظت از حقوق مالکیت به شمار می‌آیند. آنها هم با ممانعت از تجاوز خارجی و هم با تضمین اجرای صحیح قانون در داخل، مانع نقض حق مالکیت اشخاص می‌شوند. بدون چنین اقدامات حفاظتی و حمایتی، عملکرد بازار

۱. با عنوان «مسئله هزینه اجتماعی»

مختل شده و فرایند رشد و توسعه به هم می‌ریزد. ناامنی اساساً دشمن توسعه است. به‌عنوان یک قاعده کلی، هرچه نیروهای امنیتی در حفاظت و حمایت از نهاد حق مالکیت مؤثرتر عمل کنند، بازارها نیز عملکرد بهتری داشته و مسیر سرمایه‌گذاری، تولید، تجارت، رشد و توسعه اقتصادی هموارتر خواهد شد.

یک مزیت عمده نیروهای امنیتی دولت این است که آنها امنیت را به‌صورت عمومی تأمین می‌کنند که در نتیجه، کارایی‌اش افزایش یافته و هزینه‌اش پایین می‌آید. اشخاص برای حفظ و توسعه دارایی‌های خویش نیازمند امنیت هستند. هرچه این دارایی‌ها بیشتر باشد، نیاز بیشتری به تدارک امنیت احساس می‌شود. در صورتی که اشخاص مجبور شوند امنیت دارایی‌های خود را به‌صورت انفرادی تأمین کنند، هم باید هزینه‌های سنگینی پرداخت کنند که ممکن است ناممکن باشد و هم معلوم نیست نتیجه مورد انتظار آنها حاصل شود. به‌عبارت‌دیگر، بازار آزاد در تولید کالای امنیت مستعد شکست است (Engerer, 2009). حال آنکه دولت و نیروهای امنیتی با تولید امنیت به صورت کالای عمومی، نیاز حیاتی بازار را به نحو مؤثرتر و ارزان‌تری رفع می‌کنند. در نتیجه، هزینه‌های تولید، تجارت و توسعه کاهش می‌یابد.

درباره میزان نیاز توسعه اقتصادی به نیروهای امنیتی منطبق مشخصی وجود ندارد، زیرا سطح تهدیدات امنیتی پیش روی کشورها متفاوت است. همچنین این تهدیدات در طول زمان به دلایل مختلف قابل تغییر هستند. در بعضی کشورها درباره نیازهای امنیتی نوعی بیش‌برآوردی وجود دارد؛ به‌طوری‌که بخش بزرگی از بودجه دولت صرف نیروهای امنیتی می‌شوند. اگرچه ضعف امنیتی اثر ضد توسعه دارد، اما تقویت بیش‌ازحد نیروهای امنیتی نیز توسعه‌ساز نیست. بر اساس منطق حد نهایی، امنیت مولد امنیتی است که در آن اضافه‌شدن یک واحد هزینه امنیتی منجر به افزایش بیش از یک واحد در عناصر توسعه اقتصادی به‌ویژه تولید شود. به‌عبارت‌دیگر، هر واحد هزینه امنیتی باید به بازدهی بیشتری در اقتصاد منجر شود. برای مثال، اگر افزایش هزینه‌های دفاعی موجب افزایش بیشتر در تولید ناخالص داخلی شود، می‌توان آن هزینه را مولد قلمداد کرد. اما اگر تولید ناخالص داخلی ثابت مانده یا میزان افزایش آن کمتر از میزان هزینه‌های دفاعی باشد، چنین هزینه‌ای نامولد به حساب می‌آید (Mcguire, 1998). بنابراین، دولت‌ها در تولید کالای عمومی امنیت باید طبق شرایط خاص خود عمل کنند. همان‌طور که هزینه امنیتی ناکافی اثر ضد توسعه دارد، هزینه امنیتی بیش‌ازحد نیز از طریق اتلاف منابع به فرایند رشد و توسعه آسیب می‌زند. البته رابطه بین هزینه‌های امنیتی و شاخص‌های توسعه اقتصادی بسیار پیچیده است. کارایی نیروهای امنیتی غیر از میزان هزینه‌ها،

تحت تأثیر عوامل کیفی دیگری نظیر رهبری قرار دارد. به علاوه، دولت‌ها در سیاست‌گذاری امنیتی به اهدافی فراتر از توسعه اقتصادی می‌اندیشند. در بعضی مواقع مثل زمان جنگ، دولت‌ها مجبور به افزایش هزینه‌های امنیتی فارغ از تأثیرات منفی آن بر اقتصاد هستند. نکته مورد تأکید در اینجا این است که با وجود وابستگی شدید اقتصاد به امنیت، رعایت حد بهینه هزینه‌های امنیتی بسیار مهم است، چراکه افراط و تفریط در هزینه‌ها در شرایط عادی معمولاً به زیان توسعه اقتصادی تمام می‌شود.

سازوکار مهم دیگری که نیروهای امنیتی را در خدمت توسعه اقتصادی قرار می‌دهد، نقش آنها در بازتوزیع منابع است. یک وجه تمایز عمده توسعه اقتصادی از رشد اقتصادی، توزیع نسبتاً متوازن ثروت و درآمد در کشور است، به نحوی که فقر ریشه‌کن شده، دسترسی همگانی به امکانات بهبود استاندارد زندگی از جمله خدمات آموزشی، بهداشتی و درمانی تسهیل شود و به تبع بهبود کیفیت زندگی، نرخ امید به زندگی افزایش یابد. توسعه علاوه بر رشد پایدار در تولید ناخالص داخلی و درآمد سرانه، نیازمند پیشرفت اساسی در کیفیت زندگی اجتماعی است. بدیهی است چنین تغییری نیازمند وجود سازوکار باز توزیعی هوشمند و مؤثری است که دولت و نیروهای امنیتی در آن نقش اساسی بازی می‌کنند. پژوهش‌های زیادی نشان می‌دهند که دولت‌ها می‌توانند با مالیات‌گیری و بازتوزیع آنها موجب بهبود شاخص‌های توسعه اقتصادی شوند. البته شرایط کمی و کیفی مالیات‌گیری بسیار مهم است. ساختار و هدف‌گذاری مالیاتی ممکن است بر فرایند رشد و توسعه اثر منفی بگذارد، اما چنانکه در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته جهان تجربه شده است، مالیات، یکی از ابزارهای کلیدی بهبود توسعه اقتصادی به شمار می‌آید (Hakim et al., 2022).

نقش بازتوزیعی نیروهای امنیتی عمدتاً در تضمین اجرای صحیح نهاد مالیات نمایان می‌شود. اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی به دلایل مختلفی به پنهان‌کاری و اجتناب یا فرار مالیاتی میل دارند. بسیاری از آنها درباره اهمیت مالیات برای امنیت و توسعه کشور آگاهی ندارند یا اینکه شرایط جاری مالیات‌گیری را غیرعادلانه یا غیرسازنده می‌دانند. میل به اجتناب و فرار مالیاتی به‌ویژه زمانی بیشتر می‌شود که دولت به مالیات‌گیری گسترده غیرمستقیم روی آورده؛ یا رضایت و اعتماد شهروندان درباره خدمات دولت آسیب ببیند. با وجود این‌ها، بخش بزرگی از اشخاص ممکن است به‌رغم آگاهی به فواید اجتماعی مالیات‌گیری، به انگیزه سواری مجانی و با این تصور که امکان فرار مالیاتی بدون مجازات متناسب فراهم است، از پرداخت مالیات خودداری کنند. این مسئله محدود به کشورهای در حال توسعه نیست. در کشورهای

توسعه یافته نیز فرار مالیاتی اتفاق می‌افتد، اگرچه در آنها معمولاً به خاطر وجود ابزارهای بازدارنده قوی‌تر رواج کمتری دارد. برای نمونه، در آمریکا، جدیت و حساسیت بالایی درباره اخذ کامل و به موقع مالیات وجود دارد. دولت ضمن نظارت بر جریان پرداخت مالیات‌ها، شهروندان را به پرداخت دقیق مالیات ملزم کرده و با جرایم مالیاتی به شدت برخورد می‌کند. طبق بخش ۷۲۰۱ قانون درآمد داخلی آمریکا، اشخاصی که عمدانه مرتکب فرار مالیاتی شوند، در معرض جریمه نقدی به میزان تا ۱۰۰ هزار دلار برای افراد و تا ۵۰۰ هزار دلار برای شرکت‌ها، زندان تا پنج سال یا ترکیبی از هر دوی این‌ها به علاوه هزینه‌های پیگرد قانونی قرار خواهند داشت (Legal Information Institute, 2024). اثر بازدارنده این‌گونه نهادهای مالیاتی بالا بوده است. طبق برآوردی که در سال ۲۰۱۷ به عمل آمد، ۸۸ درصد آمریکایی‌ها نسبت به تقلب مالیاتی ابراز بی‌میلی کردند. در عمل هم آمریکا در زمره کشورهای سرآمد از نظر تبعیت از قوانین مالیاتی به حساب می‌آید (Chun, 2019).

بدیهی است که نیروهای امنیتی در اجرای فرایند مالیات‌گیری یا بازتوزیع درآمدها به منظور بهبود کیفیت زندگی در کشور نقش کلیدی دارند. انجام فرایند بازتوزیع تنها در سایه انحصار دولت بر استفاده نیروی اجبار و زور ممکن است. البته در برخی کشورها ممکن است سطح مشروعیت حکومت و وفاداری شهروندان به نحوی عمیق باشد که فرایند بازتوزیع چندان نیازمند استفاده از اجبار و زور نباشد. اما از آنجاکه در اغلب کشورها معمولاً چنین نیست، نیروهای امنیتی در اجرای بازتوزیع نقش محوری بازی می‌کنند. مقاومت مالیاتی در سطوح شدید ممکن است حتی به دخالت ارتش در موضوع منجر شود. استفاده از نیروی هزینه‌بر امنیتی برای سلب مالکیت بخشی از درآمد و دارایی شهروندان اگرچه رویه مولدی برای تولید ناخالص داخلی به حساب نمی‌آید، اما می‌تواند برای بهبود رفاه اجتماعی مفید واقع شود (Mcguire, 1998).

در بعضی کشورها، قدرت نیروهای امنیتی به نحوی افزایش می‌یابد که موجب کنترلشان بر حکومت شده و آنها را در جایگاه تصمیم‌گیر یا نهادساز توسعه اقتصادی قرار می‌دهد. درباره تأثیر حکومت نیروهای امنیتی و خصوصاً نظامیان بر توسعه اقتصادی رویکرد واحدی وجود ندارد. متفکران علوم سیاسی و اقتصاد غالباً درباره نتایج اقتصادی حکومت نخبگان نظامی نگاه مثبتی ندارند. تجربه نشان داده اگرچه نظامیان بعضاً کودتای خود را تحت عنوان مقابله با بی‌کفایتی اقتصادی و فساد دولت توجیه کرده‌اند، اما این ضرورتاً موجب بهبود اوضاع نشده است. باین حال، دولت‌هایی که توسط نظامیان اداره می‌شوند، کارنامه اقتصادی متفاوتی به جا

گذاشته‌اند. این عملکرد در بعضی موارد مثبت بوده است. برای مثال، در نیمه دوم سده بیستم، دولت‌های نظامی کره جنوبی در پیگیری سیاست‌های صادرات محور و رشد محور نقش اساسی داشتند. آنها از وضعیت سیاسی و اقتصادی بین‌المللی و تمایل مردم کشورشان به زندگی مرفه به‌مثابه فرصتی برای پیشبرد موفقیت‌آمیز سیاست‌های بازار آزاد خویش بهره بردند. دستاوردهای اقتصادی به‌عنوان ابزاری برای توجیه مشروعیت سیاسی دولت عمل می‌کردند (Han and Sharp, 1997).

نمونه جالب دیگر درباره حکمرانی اقتصادی موفقیت‌آمیز توسط نظامیان، شیلی در دوره آگوستو پینوشه است. عواملی نظیر کودتای ۱۹۷۳ علیه دولت انتخابی سالوادور آلنده، استقرار دیکتاتوری و سرکوب سیاسی شدید طی هفده سال حکومت موجب شده‌اند نهادسازی دولت پینوشه در حوزه توسعه اقتصادی مورد توجه کمتری قرار گرفته و تأثیر این دولت بر درخشش اقتصاد شیلی در دوره پس از پینوشه نادیده گرفته شود. پینوشه و مشاورانش پس از یک فرایند طولانی و مفصل بحث و بررسی، مجموعه جدیدی از سیاست‌ها و ساختارهای بازار محور را به اجرا گذاشتند که به‌صورت پایه توسعه اقتصادی و اجتماعی شیلی باقی ماند. عناصر اصلی این الگوی توسعه که بعضاً با عنوان سرمایه‌داری اجتماعی توصیف شده، پس از به‌قدرت رسیدن غیرنظامیان در سال ۱۹۹۰ تغییر نکردند و شیلی به الگوی دوره آلنده بازنگشت. حتی بعضی کشورهای در حال توسعه از در جمله آمریکای لاتین تحت تأثیر دستاوردهای اقتصادی شیلی قرار گرفتند. شیلی از اولین کشورهایی است که گذار انقلابی از سوسیالیسم به سمت سیاست‌ها و ساختارهای بازار محور را تجربه کرد که با وجود بعضی چالش‌ها و مشکلات نهایتاً جا افتاد و کشور را در مسیر پیشرفت اقتصادی قرار داد (Packenham and Ratliff, 2007). فریدریش هایک، اقتصاددان و فیلسوف به‌نام لیبرال طی دیدارهایی که در سال‌های ۱۹۷۷ و ۱۹۸۱ از شیلی داشت، سیاست‌های اقتصادی دولت وقت را مطلوب ارزیابی کرد. وی در سال ۱۹۸۱ طی مصاحبه‌ای گفت:

«گاهی اوقات لازم است که یک کشور برای مدتی شکلی از قدرت دیکتاتوری داشته باشد. همان‌طور که خواهید فهمید، ممکن است یک دیکتاتور به شیوه‌ای لیبرال حکومت کند و همچنین ممکن است یک دموکراسی با فقدان کامل لیبرالیسم حکومت کند. من شخصاً دیکتاتور لیبرال را بر حکومت دموکراتیک فاقد لیبرالیسم ترجیح می‌دهم. برداشت خاص من این است که در آمریکای جنوبی و نمونه شیلی یک گذار از حکومت دیکتاتوری به حکومت لیبرال وجود خواهد داشت و در طول این گذار ممکن است حفظ حدی از قدرتهای

دیکتاتوری به صورت ترتیبات انتقالی موقتی و نه چیزی دائمی ضروری باشد.» (Caldwell and Montes, 2015).

به این ترتیب، نیروهای امنیتی نه تنها در اجرای نهادها، بلکه ممکن است در تکوین نهادهای توسعه اقتصادی نقش مفیدی بازی کنند. در ادبیات توسعه، نقش نیروهای امنیتی در اجرای موفق نهادهای توسعه مفروض تلقی شده، اگرچه آنها معمولاً مرجع شایسته‌ای برای نهادسازی توسعه به شمار نمی‌آیند. در دموکراسی‌های توسعه یافته باینکه امکان ورود نخبگان امنیتی به قدرت از مجاری دموکراتیک قانونی فراهم شده، اما در برابر دخالت قهرآمیز و یک‌جانبه آنها محدودیت وجود دارد. این گونه دخالت‌ها در کشورهای در حال توسعه به کرات رخ داده‌اند. یکی از رویه‌های نیروهای امنیتی - نظامی برای تحکیم قدرت خویش، تضعیف یا تخریب نهادهای مدنی بوده است. باین حال، تجربه نشان داده که این نیروها ممکن است به دلایلی از جمله کسب مشروعیت، به ابتکارات اقتصادی بزرگی دست بزنند که به نفع اقتصاد کشور تمام شود. بنابراین، دولت برآمده از نیروهای امنیتی تحت شرایطی ممکن است به مثابه پشتیبان توسعه اقتصادی ظاهر شده و نهادهای مفیدی در این راستا خلق کنند.

ج) نیروهای امنیتی به مثابه مانع توسعه

نیروهای امنیتی در کنار فواید اقتصادی حیاتی و راهگشا، ممکن است از مجاری مختلفی برای فرایند رشد و توسعه اقتصادی چالش‌ساز و مشکل‌آفرین باشند. اولین سازوکار ضد تولید و ضد توسعه نیروهای امنیتی در ماهیت کارکردی آنهاست، بدین معنی که این نیروها ممکن است به جای اهتمام بر حفاظت از امنیت فعالیت‌های اقتصادی در برابر تهدیدات داخلی و خارجی و اجرای نهادهای مولدی چون حق مالکیت خصوصی و تجارت آزاد، بر مأموریت‌های دیگری نظیر حفظ منافع صاحبان قدرت تمرکز کنند. این انحراف کارکردی که معمولاً تحت حکومت‌های غیردموکراتیک و سرکوبگر رخ می‌دهد، از ضعف در حمایت از نهادها و فعالیت‌های مولد شروع شده و تا اقدامات مخربی مثل سلب دلبخواهانه حق مالکیت خصوصی امکان گسترش دارد. مالیات‌گیری یکی از ابزارهای مهم سرکوب مخالفان داخلی توسط حکومت‌های خودکامه بوده است (رک: Dodlova and Lucas, 2021). از این زاویه، نیروهای امنیتی به واسطه کارکردی که از جانب حکومت برایشان تعریف شده، بر نهادهای تولید و توسعه اثر می‌گذارند. در حالی که بعضی رژیم‌های خودکامه از دستاوردها و پیشرفت‌های اقتصادی برای کسب مشروعیت و افزایش طول عمر خود استفاده می‌کنند، بعضی دیگر راه سرکوب اقتصادی را در

پیش گرفته و از نیروهای امنیتی برای هدایت منابع به سمت مقاصد نامولد و ضد توسعه بهره می‌برند.

مسئله دوم، گسترش یا بزرگ‌شدگی بیش از حد نیروهای امنیتی فراتر از نیازهای امنیتی کشور است که موجب تخصیص نامولد منابع می‌شود. اعتیاد به گسترش نیروهای امنیتی دلایل مختلفی دارد که یکی از آنها نگرانی امنیتی حکومت‌هاست. نمونه گویا در این باره کشور روسیه است که طی سده‌های اخیر توسط حکومت‌هایی اداره می‌شده که معمولاً مطابق با منطق تقدم توپ بر کره خواهان داشتن ارتشی بزرگ و نیروهای امنیتی پرتعداد بوده‌اند. در سده بیستم، بلشویک‌ها به رغم انقلاب فراگیر علیه حکومت خاندان رومانوف، سنت آنها درباره تمایل به تشکیل ارتشی هم‌سطح و حتی در صورت امکان بزرگ‌تر از دیگر قدرت‌های بزرگ را ادامه دادند. طبق برآوردی که در اواسط دهه ۱۹۷۰ به عمل آمد، اتحاد شوروی احتمالاً ۱۱ تا ۱۳ درصد تولید ناخالص ملی خود را صرف هزینه‌های دفاعی می‌کرد. با اینکه رشد هزینه‌های تسلیحاتی شوروی در نیمه دوم دهه مذکور کند شد، اما سهمی که مسکو از تولید کشور به این بخش اختصاص می‌داد، تقریباً دو برابر سهم اختصاص داده شده دولت آمریکا بود (کندی، ۱۳۹۹). هدایت بخش گسترده منابع به سمت نیروهای امنیتی یکی از مهم‌ترین عوامل عقب‌ماندگی اقتصادی و فروپاشی شوروی بود. این نیروها به قدری قدرتمند شده بودند که در اواخر دهه ۱۹۸۰، ارتش و کاگب به صورت مانعی اساسی در برابر اصلاحات اقتصادی میخائیل گورباچف عمل می‌کردند (میلر، ۱۴۰۲).

جدای از ترجیح حکومت‌ها، منشأ دیگر گسترش بیش از حد نیروهای امنیتی خود این نیروها هستند. نیروهای امنیتی بخشی از مجموعه دولت هستند که مثل دیگر سازمان‌های زیرمجموعه دولت در کنار منافع ملی، به منافع سازمانی نیز اهمیت می‌دهند. تلاش برای افزایش سهم سازمان از بودجه و امکانات دولت مهم‌ترین نمود رقابت درون‌دولتی بر سر منافع سازمانی است. چنانکه قبلاً اشاره شد، نیروهای امنیتی در فرایند بازتوزیع درآمد و ثروت نقش اساسی دارند. انحراف محتمل این است که نیروهای امنیتی از نفوذ و قدرت خاص خویش سوءاستفاده کرده و خود را در مسیر رانت‌خواری و فساد قرار دهند. سوابق زیادی درباره ورود نیروهای امنیتی خصوصاً نظامیان به رانت‌جویی وجود دارد. در این صورت، آنها از نقش توزیع‌کنندگی بدون تبعیض به نقش دریافت‌کنندگی تبعیض‌آمیز تغییر حالت می‌دهند. این انحراف طبیعتاً در سیستم‌هایی که از ضعف در حاکمیت قانون رنج می‌برند، بیشتر است. رانت‌جویی و فساد در حالی که هزینه نیروهای امنیتی را بالا می‌برد، اثرات نامولد به جا گذاشته و کشور را از توسعه

دور می‌کند. رانت‌جویی نیروهای امنیتی زمینه گسترش بخش امنیتی را به سطحی بالاتر از حد نیازهای متعارف فراهم می‌کند. این گونه گسترش نه تنها بهبودی در وضعیت رشد و توسعه اقتصادی ایجاد نمی‌کند، بلکه ممکن است از نگاه اکثر شهروندان نوعی اتلاف منابع تلقی شود (Mcguire, 1998).

رانت‌جویی نیروهای امنیتی مسئله‌ای فراگیر در جهان اعم از کشورهای دموکراتیک و اقتدارگرا است. در جوامع دموکراتیک، نقش نظامیان و نیروهای امنیتی به‌عنوان حافظ امنیت ملی آنها را در موقعیت منحصربه‌فردی قرار می‌دهد که نتیجه آن تأثیرگذاری موفق‌تر نخبگان این بخش بر سیستم سیاسی برای دسترسی به رانت‌ها بوده است. در جوامع غیردموکراتیک، نیروهای امنیتی به‌ویژه نظامیان جدای از ملاحظات مربوط به حفظ امنیت ملی، از خشونت به‌عنوان رفتاری رانت‌جویانه بهره می‌برند. کنترل ابزار خشونت توسط امنیتی‌ها بیشتر از این حیث مهم است که در سیستم‌های اقتدارگرا و تمامیت‌خواه توسل به خشونت و زور سازوکاری رایج برای حفاظت از ثبات سیاسی به شمار می‌آید. برای دیکتاتور، وفاداری نیروهای امنیتی بسیار مهم است. متقابلاً، نیروهای امنیتی نیز در ازای حمایت از دیکتاتور از انواع رانت‌ها بهره‌مند می‌شوند. در چنین وضعی، نظامیان در مقام یک گروه امنیتی قدرتمند نفع خود را در جلوگیری از توسعه گروه‌های ذینفعی می‌بینند که ممکن است به نحوی برای دسترسی به رانت‌ها و در نتیجه تهدید منافع نظامیان تلاش کنند. در نتیجه، امکان رقابت سیاسی و چشم‌انداز توسعه سیاسی محدودتر می‌گردد (رک: Mbaku, 1991).

در کشورهای در حال توسعه، در کنار ضعف قوانین و ساختارهای بازدارنده، یک عامل مهم در تلاش نیروهای امنیتی برای تصاحب رانت‌ها نقش مهمی دارد و آن جذابیت رانت‌جویی در مقایسه با فعالیت‌های اقتصادی مولد است. از آنجا که به دلایلی چون ضعف در حفاظت از حقوق مالکیت، زمینه و فرصت مناسب برای فعالیت‌های تولیدی و کارآفرینانه فراهم نیست، بسیاری از شهروندان به مشاغل دولتی کشیده می‌شوند. در چنین شرایطی، بخش‌های نسبتاً قدرتمند دولت از جمله ارتش و پلیس به فعالیت‌های رانت‌جویانه به‌عنوان سازوکاری نسبتاً آسان‌تر برای کسب ثروت روی می‌آورند. نخبگان فعال در رانت‌جویی معمولاً کسانی هستند که از قدرت سیاسی بالایی برخوردارند. آنها علاوه بر تصاحب رانت، بر تصمیمات دولت در راستای منافع خود اعمال نفوذ می‌کنند. گسترش رانت‌جویی به تداوم یا حتی تشدید فقر و نابرابری منجر شده و امکان رشد و توسعه اقتصادی را دشوارتر می‌کند. به‌علاوه، در صورتی که رانت‌جویی نیروهای امنیتی با افزایش شدید هزینه‌های نظامی و تسلیحاتی فراتر از نیازهای امنیتی متعارف

همراه شود، خطر تحریک مسابقه تسلیحاتی و حتی جنگ را نیز به دنبال دارد (Cepparulo and Pasimeni, 2024).

وسوسه شدید نیروهای امنیتی به رانت‌جویی بعضاً به‌عنوان عامل مهمی در تحریک آنها به سمت کودتای نظامی علیه حکومت مستقر عمل کرده است. پژوهشی که درباره کودتاهای نظامیان در آفریقا طی سده بیستم به‌عمل آمده، نشان می‌دهد یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های رهبران کودتا دستیابی آسان و گسترده به فرصت‌های رانت‌جویی بوده است. آنها به دلیل احساس محرومیت از فرایندهای سیاسی نهادینه‌شده برای دسترسی به رانت‌ها، خود را ناچار دیدند از مزیت خاص خویش در کنترل نیروی اجبار بهره‌گرفته و با روش‌های غیرقانونی و خشونت‌آمیز اختیار حکومت را در دست گیرند. این نوع کودتاها در واقع اقداماتی رانت‌جویانه بودند که به کنترل دولت برآمده از کودتا بر منابع و فعالیت‌های اقتصادی کشور منجر شدند (رک: Mbaku, 1994).

درباره عملکرد نیروهای امنیتی در صورت کنترل حکومت و انجام نهادسازی اقتصادی نظر واحدی وجود ندارد، چراکه تجربه کشورهای مختلف در این زمینه متفاوت بوده است. چنانکه قبلاً اشاره شد، حکومت‌های کودتایی در مواردی مثل شیلی دوره پینوشه اقدامات مثبتی در جهت رشد و توسعه اقتصادی انجام دادند. در دو دهه پایانی سده بیستم، ادعایی مطرح بود مبنی بر اینکه رژیم‌های اقتدارگرا یا نظامی که از اراده و توان لازم برای هدایت اقتصاد کشور به سمت بازار آزاد برخوردارند، می‌توانند الگوی مناسبی برای رشد و توسعه اقتصادی کشورهای بلوک شرق باشند. این کشورها نیازمند تغییرات به روش شوک‌درمانی هستند و شیلی تحت رهبری پینوشه نمونه‌ای است که در آن شوک‌درمانی اقتصادی به بهترین نحو تجربه شد (رک: Sachs, 1993). با این حال، متفکران توسعه اغلب نگاه مثبتی به حکومت نظامیان نداشته‌اند. طبق یک تحلیل، از آنجاکه بقای حکومت هدف اولیه و فوری رهبران نظامی است، در انتخاب سیاست‌گذاران از جمله سیاست‌گذاران اقتصادی، وفاداری سیاسی و توانایی در کمک به بقای حکومت بیش از هر چیزی اهمیت یافته و اصل کارآمدی به حاشیه کشیده می‌شود. طی دوره حکومت پینوشه در شیلی، در آرژانتین و اروگوئه نیز رژیم‌های اقتدارگرای نظامی وجود داشتند که اگرچه مشابه شیلی، خود را حامی سیاست‌های بازارمحور ارتدکس معرفی می‌کردند، اما در عمل نتوانستند راه این کشور را طی کنند. این بدان معنی نیست که رژیم پینوشه در انتخاب سیاست‌گذاران و سیاست‌های اقتصادی به مصالح سیاسی خود توجه نمی‌کرد. آنچه رخ داد، این بود که در شیلی تصادفاً افراد و سیاست‌هایی برگزیده شدند که مجموعاً اقتصاد کشور را در

مسیر صحیحی قرار دادند. چنین نبود که رژیم پینوشه به یک فهم حقیقی جامع درباره الزامات توسعه اقتصادی رسیده و انتخاب‌های خود را منحصرأ بر اساس آن انجام دهد (Biglaiser, 1999).

حکومت‌های نظامیان در دیگر مناطق جهان نیز کم‌وبیش با مشکل کارآمدی اقتصادی مواجه بوده‌اند. مداخله نظامی خصوصاً علیه یک دولت دموکراتیک نوعی بی‌ثباتی سیاسی است که بیشتر اوقات علاوه بر ضربه به دموکراسی، به آسیب‌های اجتماعی عمیق منجر می‌شود. شیوه رایج کودتاها معمولاً به این شکل است که از طریق ابزارهای غیردموکراتیک مانند خشونت، قتل و زور فیزیکی، دولت، قوه قضاییه و کارگزاری‌های اجرای قانون را تحت کنترل نظامیان قرار می‌دهد. این روند شوک‌های شدیدی به سیستم‌های موجود وارد کرده و پیامدهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی مختلفی به دنبال دارد. اگرچه رهبران نظامی ممکن است برای اجرای اصلاحات اقتصادی توانمند به نظر برسند، اما در بسیاری اوقات انگیزه توسعه اقتصادی آنها تدریجاً تحت‌الشعاع انگیزه بقای حکومت قرار می‌گیرد. در چنین شرایطی، نااطمینانی درباره آینده مانع تصمیم‌گیری برای بلندمدت می‌شود. پژوهشی که درباره تجربه حکومت نظامیان در کشورهای غرب آفریقا به‌عمل آمده، نشان می‌دهد که تأثیر منفی این گونه حکومت‌ها بر رشد اقتصادی جدی بوده است (Oladele, 2024).

در پژوهش دیگری که وضعیت ۱۳۴ کشور را بین سال‌های ۱۹۸۴ و ۲۰۱۹ از حیث رابطه بین شرایط حکمرانی و رشد اقتصادی مورد بررسی قرار داده، این نتیجه حاصل شده که دخالت غیرمعارف و گسترده نظامیان در سیاست از طریق ایجاد بی‌ثباتی، بی‌قانونی و نااطمینانی به زیان رشد و توسعه اقتصادی تمام می‌شود. بین حاکمیت قانون خصوصاً قانون احترام به حق مالکیت خصوصی که از طریق پلیس و سیستم قضایی محقق می‌شود و تولید ناخالص داخلی سرانه ارتباط مثبت معناداری وجود دارد. حاکمیت قانون نه تنها برای رشد اقتصادی، بلکه برای توزیع عادلانه درآمدها هم مفید است. نکته مهم دیگر اینکه این رابطه مثبت با گذشت زمان قوی‌تر هم می‌شود. از منظر توسعه اقتصادی، علاوه بر اندازه کیک اقتصاد ملی که با تولید ناخالص داخلی سنجیده می‌شود، چگونگی برش این کیک نیز اهمیت زیادی دارد. در کشورهایی که پایبندی بیشتری به حاکمیت قانون وجود دارد، به موازات رشد اقتصادی، نابرابری درآمدی میل به کاهش پیدا می‌کند (Bhagat, 2020). از این زاویه، کنترل حکومت توسط نظامیان می‌تواند بستر مساعدی برای افزایش فقر و نابرابری فراهم کند.

نکته آخر اینکه تجربه نشان داده حکومت‌هایی که تحت کنترل نیروهای امنیتی قرار دارند، در خصوص انجام اصلاحات لازم برای رسیدن به توسعه اقتصادی در بیشتر اوقات به مشکل برمی‌خورند. به‌ویژه، اگر این نیروها به استفاده از امتیازات ویژه یا رانت‌های اقتصادی دولت عادت کنند، در برابر اصلاحات مقاوم‌تر ظاهر می‌شوند. در دهه ۱۹۸۰، پس از اینکه سران اتحاد شوروی تصمیم به انجام اصلاحات اقتصادی گرفتند، با مقاومت‌هایی مواجه شدند که تا حد زیادی از نیروهای امنیتی این کشور نشئت می‌گرفت. درحالی‌که دولت چین کمونیست از دهه ۱۹۷۰ اصلاحات را آغاز و با موفقیت کشور را در مسیر توسعه قرار داد، حرکت دولت میخائیل گورباچف در شوروی برای اصلاحات اقتصادی معروف به پرسترویکا به شکست انجامید. یک نقطه افتراق مهم شوروی از چین این بود که گروه‌های ذی‌نفع قدرتمندی شامل ارتش و کاگب در کنار گردانندگان صنایع و مزارع اشتراکی مانع اجرای اصلاحات شدند. این گروه‌ها که به حمایت‌ها و رانت‌های دولت وابسته شده بودند، اصلاحات را تهدید جدی علیه منافع خود می‌دانستند. درحالی‌که کنشگران اقتصادی از ورود در رقابت هراس داشتند، نیروهای امنیتی نگران کاهش بودجه خود بودند. بخش‌هایی که بیش از همه نیاز به اصلاح داشتند، از بیشترین توان برای منع اصلاحات برخوردار بودند.

این در حالی است که یکی از اولین اقدامات دنگ شیائوپینگ پس از رسیدن به قدرت کاهش هزینه‌های امنیتی به‌ویژه در ارتش بود و در این راه با تهدیدی از سوی نیروهای امنیتی مواجه نشد. دنگ ثابت کرد که این، حزب کمونیست و دولت هستند که نیروهای امنیتی را کنترل می‌کنند و نه برعکس. در شوروی، قدرت ارتش و کاگب در حدی بود که انجام چنین اصلاحاتی توسط دولت را ناممکن کرد (میلر، ۱۴۰۲). اصلاحات تنها نسخه‌ای بود که نه‌تنها باعث نجات اقتصاد شوروی می‌شد، بلکه به ثبات سیاسی کشور کمک می‌کرد. حرکت‌های ضداصلاحی گروه‌های ذی‌نفوذ خصوصاً نیروهای امنیتی راه را برای فروپاشی شوروی تسهیل کرد.

نتیجه‌گیری

تأثیر نیروهای امنیتی بر توسعه اقتصادی تابعی از نحوه تعامل آنها با نهادهای توسعه اقتصادی است. تجربه کشورهای مختلف جهان طی نیم سده اخیر حکایت از آن دارد که برای خروج از فقر و عقب‌ماندگی، انجام چند اصلاح لیبرالیستی نظیر کاهش هزینه‌های دولت، مقررات‌زدایی،

خصوصی سازی، آزادسازی قیمت‌ها و آزادسازی تجارت خارجی اگرچه ضروری اند، اما به تنهایی توسعه ساز نیستند. ورود پایدار در مسیر توسعه اقتصادی مستلزم این است که نهادهای مختلف رسمی و غیررسمی به صورت منسجم راه را برای اصلاحات مؤثر و پایدار هموار کنند. نهادها باید از طریق تضمین حقوق مالکیت، تسهیل اجرای قراردادهای، کاهش هزینه‌های مبادله، تشویق رقابت و نوآوری و ایجاد شفافیت اطمینان ساز بستر مساعدی برای خلق ثروت و رشد پایدار فراهم کنند. آنها باید افراد و گروه‌ها را به فعالیت‌هایی تشویق کنند که نتیجه آن به شکل شکوفایی اقتصادی و کاهش فقر و نابرابری کل کشور را منتفع کند. نهادهایی که منافع فراگیر و پایدار کشور را قربانی منافع تعداد محدودی از افراد و گروه‌های ذی نفوذ می‌کنند، ناکارآمد و ضد توسعه به شمار می‌روند. بنابراین، کشورها نیازمند خلق و اجرای نهادهایی هستند که موانع را از راه رشد و توسعه اقتصادی بردارند.

نیروهای امنیتی به انحای مختلف می‌توانند در خلق و اجرای نهادهای توسعه اقتصادی تأثیر بگذارند. چنانکه تجربه کشورهای مختلف نشان داده، دخالت این نیروها معمولاً در سه سطح عمده انجام می‌شود که هر کدام نتایج خاص خود را به دنبال دارند:

❖ **تسهیل اجرای نهادهای توسعه اقتصادی:** با فرض وجود یا تکامل نهادهای پشتیبان توسعه اقتصادی از جمله حق مالکیت، حق کار، حق تجارت، حق رهایی از فقر و حق رهایی از تبعیض در کشور، وجود نیروهای امنیتی سالم، قوی و کارآمد برای اجرای این نهادها نه تنها مفید بلکه یک ضرورت گریزناپذیر است. این نیروها امکان تولید کالاهای عمومی مفید را میسر می‌سازند. وجود هنجارها و قوانین مفید ضرورتاً موجب حاکمیت قانون نمی‌شود. حاکمیت قانون مستلزم وجود نیروهای تضمین کننده اجرای قوانین است. دستگاه قضایی، پلیس، سرویس اطلاعاتی - امنیتی و نیروهای نظامی همگی به نحوی به عنوان بازوهای اجرای قوانین عمل می‌کنند. بدون این نیروها، حفظ اموال اشخاص و اجرای قراردادهای ناممکن است. حتی در صورت اختلاف بین بخش خصوصی و دولت، نیروهای امنیتی به حل و فصل مسالمت آمیز و عادلانه اختلافات کمک می‌کنند. نیروهای مذکور همچنین در باز توزیع درآمد و ثروت جامعه به منظور رفع فقر و بهبود رفاه اجتماعی نقش اساسی بازی می‌کنند. بنابراین، نیروهای امنیتی عواملی حیاتی برای حاکمیت قانون و به تبع آن رشد و توسعه اقتصادی به شمار می‌آیند. بر این اساس است که در کشورهای توسعه یافته موضوع تضمین اجرای صحیح قوانین توسط نیروهای امنیتی اهمیت بالایی دارد.

❖ **رانت جویی و ایجاد انحراف در عملکرد نهادها:** برخلاف سطح پیشین که نیروهای امنیتی به‌عنوان عوامل مولد و ثروت‌زا عمل می‌کنند، در این سطح نوعی انحراف کارکردی رخ می‌دهد که نتیجه آن اتلاف منابع و اختلال در فرایند توسعه اقتصادی است. نیروهای امنیتی به‌واسطه برخورداری از امتیاز توان اجبار و زور استعداد بالایی برای رانت‌جویی و فساد دارند. آنها ممکن است بر جذب هر چه بیشتر منابع در اختیار دولت برای خود تمرکز کرده و منافع سازمانی را در اولویت قرار دهند. عوامل مجری قانون همچنین ممکن است قوانین را دور زده و با ارتکاب اقدامات سودجویانه ناسالم حق مالکیت دیگران را نقض کنند. واضح است که رانت‌جویی و فساد بستر نهادی لازم برای رشد و توسعه اقتصادی را تخریب می‌کند. اقدام به رانت‌جویی به معنی وجود ضعف در نهاد مالکیت است. رانت‌جویی موجب می‌شود منابع موجود بیش‌ازحد ضرورت به سمت پرسنل امنیتی تخصیص یابند و در نتیجه، منابع در دسترس برای تولید و تجارت کاهش یابند. رانت‌جویی نیروهای امنیتی در بسیاری از کشورهای جهان کم‌وبیش رخ داده است. این مشکل در کشورهای در حال توسعه شیوع بیشتری داشته است.

❖ **تسلط بر خلق و اجرای نهادها با کنترل حکومت:** در این سطح، دخالت نیروهای امنیتی به بالاترین حد ممکن افزایش می‌یابد، به‌نحوی که آنها حتی ایجاد و تغییر نهادهای مرتبط با رشد و توسعه اقتصادی را تحت کنترل خود قرار می‌دهند. در این سطح دخالت که معمولاً با محوریت نظامیان رخ می‌دهد، نیروهای امنیتی به‌جای اینکه به‌عنوان بازوهای حکومت عمل کنند، خود در رأس حکومت قرار می‌گیرند. سوابق موجود درباره عملکرد اقتصادی حکومت نظامیان نشان می‌دهد که این نوع حکومت‌ها در کشورهای معدودی - به دلایلی از جمله انگیزه کسب مشروعیت - کارنامه اقتصادی موفقیت‌آمیزی به جا گذاشته و به بهبود وضع توسعه اقتصادی کمک کرده‌اند. با این حال، اغلب چنین حکومت‌هایی عملکرد اقتصادی ضعیفی داشته و بعضاً موجب پسررفت‌های فاحش شده‌اند. حکومت‌های کودتایی به دلیل اینکه فاقد پشتوانه مردمی و حمایت سیاسی گسترده جامعه هستند، معمولاً بر بقای رژیم سیاسی تمرکز کرده و در تخصیص منابع، شایستگی‌ها و ضرورت‌های توسعه اقتصادی را قربانی وفاداری سیاسی می‌کنند. کودتاها در بسیاری از موارد نتیجه رانت‌جویی حداکثری نظامیان هستند. باینکه نظامیان در موارد مختلفی سرنگونی دولت مستقر را با عملکرد اقتصادی نامطلوب آن دولت توجیه

می‌کنند، اما معمولاً خود در بهبود اوضاع اقتصادی ضعیف ظاهر می‌شوند. بر این اساس است که متفکران توسعه غالباً درباره کارایی اقتصادی حکومت نظامیان بدبین هستند.

نکات فوق‌الذکر نشان می‌دهند که رشد و توسعه اقتصادی بی‌تردید مستلزم همکاری نیروهای امنیتی است. برای اینکه عوامل نهادی در خدمت توسعه اقتصاد ملی قرار گیرند، به همکاری نیروهای مذکور نیاز اساسی وجود دارد. با وجود این، باید در نظر داشت که نیروهای امنیتی همواره در کنار ملاحظات منافع ملی، تحت تأثیر ملاحظات منافع سازمانی، صنفی و شخصی نیز قرار دارند. غلبه ملاحظات غیرملی سبب می‌شود در کارکرد نیروهای امنیتی انحراف ایجاد شده و فعالیت‌های آنها جهت‌گیری ضد توسعه پیدا کند. واقعیت این است که فرایند اجرای قانون همواره در معرض تأثیر انگیزه‌های متنوع و چندلایه بازیگران مجری قرار دارد. حفظ نیروهای امنیتی در محدوده اهداف و مأموریت‌های حرفه‌ای ملی مستلزم یک بستر نهادی و درعین حال پشتیبانی مالی مناسب و کارآمد است.

با توجه به اهمیت امنیت ملی به مثابه یک کالای عمومی حیاتی، لازم است کلیه نیروهای دخیل در تولید آن از تأمین مالی و شرایط رفاهی مطلوبی برخوردار باشند. در کنار آن، وجود موانع نهادی بازدارنده برای تضمین فعالیت آنها به شکل نظارت‌پذیر و در چارچوب منافع ملی ضرورت دارد. در این چارچوب، بهبود سازوکارهای بودجه‌ریزی و تأمین مالی سازمان‌ها بسیار مورد تأکید است. لازم است تشخیص و تأمین بودجه مورد نیاز سازمان‌ها در چارچوب یک سیستم حکمرانی توسعه‌گرا صورت‌پذیرد. بودجه‌ریزی به روش سنتی که دخالت و چانه‌زنی سازمان‌ها فارغ از کم و کیف عملکردشان نقش تعیین‌کننده می‌یابد، مشوق رانت‌جویی و انحراف کارکردی است. بنابراین، توسعه اقتصادی وابستگی شدیدی به یک بستر نهادی کارآمد دارد. نهادهای خوب ضمن اینکه راه تولید ثروت و توسعه اقتصادی را هموار می‌کنند، پایداری توسعه در طول زمان را هم تضمین می‌کنند. نهادهای خوب کیفیت فعالیت نیروهای امنیتی را بالا برده و آنها را در خدمت توسعه قرار می‌دهند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی اصول و موازین اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

منابع

- شرلی، ماری (۱۳۹۵)، «نهادها و توسعه»، جمعی از نویسندگان، *نهادها و توسعه*، ترجمه محمود متوسلی، مصطفی سمیعی نسب و علی نیکونسبتی، چاپ دوم، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- عجم‌اغلو، دارون و جیمز ای. رابینسون (۱۳۹۵)، *چرا کشورها شکست می‌خورند؟ سرچشمه‌های قدرت، فقر و غنای کشورها*، ترجمه پویا جبل عاملی و محمدرضا فرهادی‌پور، چاپ هفتم، تهران: دنیای اقتصاد.
- کندی، پل (۱۳۹۹)، *ظهور و سقوط قدرت‌های بزرگ: تحولات اقتصادی و کشمکش‌های نظامی در سال‌های ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰*، ترجمه محمد قاندر، ناصر موفقیان و اکبر تبریزی، چاپ پنجم، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- میرمحمدی، مهدی و غلامرضا سالارکیا (۱۳۹۱)، «سازمان‌های اطلاعاتی و توسعه اقتصادی»، *مطالعات راهبردی*، سال پانزدهم، پاییز، ش. ۳، ۱۴۷-۱۲۱.
- میلر، کریس (۱۴۰۲)، *تلاش برای نجات اقتصاد اتحاد شوروی: میخائل گورباچف و سقوط اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی*، ترجمه زهرا کریمی موغاری و سید مقداد ضیاءتبار، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- نورث، داگلاس سی. (۱۳۸۵)، *نهادها، تغییرات نهادی و عملکرد اقتصادی*، ترجمه محمدرضا معینی، چاپ دوم، تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.
- نورث، داگلاس سی. (۱۳۹۵)، «اقتصاد نهادی جدید و توسعه جهان سوم»، جمعی از نویسندگان، *نهادها و توسعه*، ترجمه محمود متوسلی، مصطفی سمیعی نسب، و علی نیکونسبتی، چاپ دوم، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

- Bhagat, Sanjai (2020), "Economic Growth, Income Inequality, and the Rule of Law" *SSRN*, Retrieved 20 Sep 2024, from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3736171#.
- Biglaiser, Glen (Spring 1999), "Military Regimes, Neoliberal Restructuring, and Economic Development: Reassessing the Chilean Case" *Studies in Comparative International Development*, Vol. 34, No. 1, 3-26.
- Caldwell, Bruce and Leonidas Montes (2015), "Friedrich Hayek and His Visits to Chile" *Review of Austrian Economics*, Vol. 28, No. 3, 261-309.
- Cepparulo, Alessandra and Paolo Pasimeni (April 2024), "Defence Spending in the European Union" *European Economy Discussion Papers*, No. 199, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Chun, Rene (April 2019), "Why Americans Don't Cheat on Their Taxes" *The Atlantic*, Retrieved September 2, 2024, from: www.theatlantic.com/magazine/archive/2019/04/why-americans-dont-cheat-on-their-taxes/583222/.
- Dodlova, Marina and Viola Lucas (2021), "Regime Security and Taxation in Autocracies: Who is Taxed and How?" *European Journal of Political Economy*, Vol. 67, Issue C.
- Engerer, Hella (January 2009), "Security Economics: Definition and Capacity" *Economics of Security Working Paper Series*, No. 5, Berlin: Economics of Security, Retrieved September 2, 2024, from: www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.94891.de/diw_econsec0005.pdf.
- Ferrini, Luca (September 19, 2012), "The Importance of Institutions to Economic Development" *E-International Relations*, No. 98/33, Retrieved August 20, 2024, from: www.e-ir.info/2012/09/19/the-importance-of-institutions-to-economic-development/.
- Hakim, Taufik Abd *et al.* (2022), "Impact of Direct and Indirect Taxes on Economic Development: A Comparison between Developed and Developing Countries" *Cogent Economics & Finance*, Vol. 10, No. 1, Retrieved September 2, 2024, from: www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/23322039.2022.2141423?needAccess=true.
- Han, Gil Soo and Rachel Sharp (1997), "Economic Development in South Korea: By-product of Military Regimes" *Policy, Organisation & Society*, No. 14, 23-39.
- Legal Information Institute (2024), "Tax Evasion" *Legal Information Institute (LII) - Cornell University Law School*, Retrieved September 2, 2024, from: www.law.cornell.edu/wex/tax_evasion.

- Mbaku, John Mukum (1991), "Military Expenditures and Bureaucratic Competition for Rents" *Public Choice*, Vol. 71, Nos. 1–2, 19-31.
- Mbaku, John Mukum (1994), "Military Coups as Rent-Seeking Behavior" *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 22, No. 2, Winter, 241-284.
- Mcguire, Martin C. (March 1998), "The Security Factor in the Political Economy of Development" *IMF Working Paper*, No. 98/33, Retrieved August 20, 2024, from: www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9833.pdf.
- Oladele, Luqmon O. (2024), "Impact of Military Rule on Economic Growth: Evidence from West Africa" *SSRN*, Retrieved September 20, 2024, from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4773845.
- Packenham, Robert A. and William Ratliff (January 30, 2007), "What Pinochet Did for Chile" *Hoover Institution*, Retrieved September 4, 2024, from: www.hoover.org/research/what-pinochet-did-chile.
- Sachs, Jeffrey (1993), *Poland's Jump to the Market Economy*, Cambridge, MA: MIT Press.